

Čtenářský deník předmětu Politická geografie

**Geopolitika**

**Gearóid Ó Tuathail (2002): Post-Cold War Geopolitics: Contrasting Superpowers  
in a World of Global Dangerous**

Obsah:

Od 60. do 80. let 20. st. čelil svět nebezpečí studené války, které vybudil nesmiřitelný souboj dvou supervelmocí USA a Sovětského svazu ve zbrojení. Během této doby se svět ocitl několikrát na pokraji katastrofy. Zbraně rozsáhlého ničení totiž byly často v pohotovosti. S rozpadem Sovětského svazu byla studená válka ukončena, avšak na zdokonalování a rozšiřování bojového arzenálu byly vynaloženy značné podpory. I dnes tak zůstávají aktuálním nebezpečím jaderné zbraně, ale i biologické či chemické zbraně (viz Irák).

Pojem geopolitika byl utvořen koncem 19. st., kdy docházelo především k vnitromocenským pŕtčkám. Postupně však nastávala fáze, kdy bylo tohoto pojmu zneužito pro obhajobu svého postavení ve světě, čímž se utvořil stabilní základ mocenského rozvrstvení světa. Od roku 1945 do 1991 tak byl výhradně řešen problém 2 soupeřících supervelmocí. Období po roce 1991 je definováno již jako ‚po studené válce‘, tedy se setrvačností zbrojení, avšak s technologicko-vědeckým pozadím. Tyto změny vždy souvisely s výraznými změnami v místní mocenské struktuře. Dnes je oproti minulosti (ortodoxní geopolitika) uplatňována především kritická geopolitika, která staví především na mezinárodní spolupráci zastánců dodržování míru, lidských práv nebo enviromentální situace. Kritizuje tak některá době poplatná hesla jako ‚geopolitics is not a language of the poor but of the powerful‘ nebo ‚geopolitika je konflikt Nás proti Nim‘. Rovněž se vysmívá sousloví ‚national security‘, které uvádí do souvislostí např. s jadernými pokusy na svém vlastním území státu. Geopolitické analýzy však podlého časté ideologicky zaměřené desinterpretaci a proto je k nim třeba přistupovat s ryze analytickým odstupem.

Ze supervelmocí nyní zbylo pouze USA, čímž se prakticky stalo osamocenou hypervelmocí. V oblasti vojenské techniky nemá konkurenci a přesto zvyšuje podíly dotací na zbrojení pod záminkou obrané nutnosti. Jde však o realizaci atraktivních kontraktů zbrojařským firmám. Situace v Rusku se vyvíjela jinak především z důvodu nezvládnutého přechodu na tržní mechanismy, které zapříčinily horší ekonomické výsledky a snížení tak výdajů na vojenské zbrojení. Negativně se vyvíjející situace je též v sociální oblasti, která doplácí na neefektivní distribuci financí všem sociálním skupinám (i z geografického hlediska). Přes výraznou demodernizaci země si Rusko uchovává značný geopolitický vliv držením jaderných zbraní. Svoji jadernou technologií však vyvolává i mnoho jiných, mimoválečných rizik. Od roku 1991 však probíhají programy pro snížení nukleárního potenciálu založené na bilaterálním základě.

Dnešní společnost je však ohrožována celosvětovými riziky, které získávají na účinnosti stíráním národních bariér. Takové hrozby jsou členěny do 3 základních kategorií: socio-enviromentální, politicko-ekonomické a katastrofické, především pak nukleární. Následky takových událostí by byly o to výraznější, čím užší bude sociální, ekonomická, případně bezpečnostní spolupráce zasažené lokality s širým okolím. Je proto třeba šířit

vzájemnou propojenost světa, aby se dalo lépe předcházet globálním následkům. Toto smýšlení tak odstraňuje státní či regionální hranice a činí tak problémy opravdu celospolečenské. Naopak ortodoxní vnímání bezpečnostní politiky jako věci národního zájmu je nebezpečné. Politika G. W. Buse tak například prakticky preferovala izolaci států, což se již dříve neosvědčilo. V 21. století je proto třeba poučit se z chyb století 20. a ne je naopak opakovat.

#### Komentář:

Autor článku se snaží objektivně popsat situaci střetu především dvou velmocí USA a SSSR. Na tomto příkladu pak uvádí možné směry geopolitiky jako ideového základu jejich postavení. Trefná jsou vyjádření o nestabilitě hranice mezi mírem a svět-zničující válkou, která vyjadřují labilitu takového bipolárního rozložení. Určitě lze souhlasit, že viníky byly obě znesvářené strany a rizika s tím spojená mohla způsobit stejně tak kterékoli ze stran. Vývoj po překonání hlavních bariér společného ústupu od zbrojení byl ale o mnoho rozdílnější, než jejich dřívější vzájemné pozice. Pokračující výroba, výzkum a vývoj moderních technologií (i zbraní), nyní však pod mírovými hesly, však bezpečnostní rizika nijak nesnižují, ba naopak. Proto je, v souladu s názorem autora, třeba dbát zvýšené pozornosti i těmto technologiím, aby s nimi bylo zacházeno udržitelně a s racionálně plánovanou budoucností. I přes bezesporu pozitivní vývoj od dob studené války nebyla ona bipolarita nijak setřena. Stále zůstávají u moci silné diktátorské osobnosti na straně Ruska a v případě USA zase moralistické a provokující zásahy do dějů v jiných zemích. Největší stagnací tak bylo dvojí volební období G. W. Bushe, který směřoval svojí zemi a od ní odvozený vzor i do celého světa, dle definice ortodoxního geopolitického smýšlení. Nadějí tak zůstává nová americká garnitura, která by se měla zasadit o opětovné snížení vzájemných geopolitických bariér a progresivním směřováním tak podpořit myšlenku kolektivní bezpečnosti v celosvětovém prostoru.

#### Otázky:

- Lze chápat bipolaritu výhradně za nutné zlo? Není to kompromisně efektivnější než řešit 10 či více konfliktů?
- Jaké fungují mechanismy pro kontrolu reálného (ne smluvně zavázaného) omezení zbrojního arzenálu? Nehrozí zneužití s dalekosáhlými následky?
- Jaký nový geopolitický potenciál přináší garnitura Baraca Obamy?

### **Ulrich Beck (2002): Riziková společnost – na cestě k jiné moderně**

#### Obsah:

Riziková společnost se zformulovala jako vyjádření nejistoty z budoucích následků současného konání. Nyní totiž držíme v rukou příliš silné nástroje, u kterých nedokážeme odhadnout jejich projev třeba za 10 000 let. Takový případ nastává např. s uložení jaderného paliva. Tato riziková společnost se projevuje ve 3 rozměrech: prostorový (klimatické změny, ozonová díry), časový (jaderný odpad, genetické modifikace), sociální (otázka odpovědnosti). Projevy tohoto směřování jsou ve zvětšující se míře globální a dochází tak ke rozsáhlému zasažení všech oblastí světa. Jednotlivé individuality proto mohou ztrácet pocit z možnosti ovlivnění takového dění. Veškeré konflikty na takové úrovni však mají zpětně integrační charakter jejich všeobecnou povahou dotýkající se každé prostorové, časové i sociální vrstvy. Globální rizika tedy uvádějí do pohybu formování konsolidované světové rizikové společnosti. Její moc se však nevymaní z vlivu národních států a pod jejich

dominancí také bude řešit globalizované konflikty, což přirozeně přinese mnoho nekonstruktivních negativ.

Ačkoli teroristické útoky 11. září 2001 skončily katastrofou pro USA a částečně i pro další státy (Afgánistán), přináší nám tato situace mnohá poučení:

- modifikace pojmu globalizace a její relativní prohloubení
- globální bezpečnost se stala vlastní většině světa
- nárůst kritiky neoliberalismu jako jediného rozvojového systému
- vnímání rozdílu mezi suverenitou a autonomií národních států
- nebezpečí procesu šíření jedné kultury
- myšlenka ideálu státního uspořádání jako kosmopolitního – národního, ale intenzivně mezinárodně spolupracujícího

Metodologie nastavení světového rozvoje je založena na původních principech metodologického nacionalismu, který vycházel z tradičních zásad zkoumání společnosti ztotožněné s národními hranicemi. V novém uvažování je však třeba vzít obdobné nástroje, jen je ale aplikovat na územně a sociálně odlišný celek kosmopolitní společnosti. Navrhovaný způsob řešení je tedy připraven přehlédnout hranice a to dle rozsahu řešeného problému, což objektivní analýzu výrazně zpřesní a umožní tak funkční nápravy.

Komentář – úmyslně provokativní jako záměr komentovaného článku

Autor se pouští do odvážných polemik nad budoucím vývojem. Jeho některá vyjádření působí účelně provokativně, aby vyvolala veřejnou diskuzi nad touto problematikou. Argumentace je však příliš teoretická a nekomplexní, aby postihla skutečnou podstatu situace. Některé úvahy jsou velice zajímavé, burčující k zamyšlení. Po tomto zamyšlení však dojde k vystřízlivění v podobě zamítnutí takové idey. Naplnění zde zmíněných katastrofických scénářů považuji za krajně nereálné. Žádá si totiž zrealizování příliš nepravděpodobných eventualit, která jsou definována pouze v teoretické rovině. Autorova vyjádření, ač se tomu v průběhu článku několikrát brání, považuji za poplatné aktuální době, snažící se o racionální vysvětlení některých globálních problémů. Taková konstatování pak mají alarmizovat k řešení potenciálních rizik vedoucí ke stabilizaci moderní společnosti.

Ve druhé části svá vyjádření výrazně zmírňuje, dle mého, z důvodu nutnosti představení možností praktické nápravy dříve nastíněné situace. S obecnými popisnými fakty polemizovat nelze, avšak jejich přínos působí ryze naivně. Vliv takových zkušeností totiž nemá ambice oslovit natolik širokou obec vlivných, rozhodujících či společnost-utvářejících, aby se mu dostalo globálního rozšíření.

Ale jinak teorie zajímavá, ba i poutavá.

Otázky:

- co nového jsme si uvědomili v ČR v souvislosti s útoky 11. září?
- je česká společnost více globalizovaná nebo europaizovaná?
- představuje „světová riziková společnost“ riziko pro svět pokud dosud není světovou společností?